

A ROMÁNIAI KÁSZONI KISTÉRSÉG FEJLESZTÉ- SÉNEK EMBERI ERŐFORRÁS-ADOTTSÁGAI

(The Manpower Conditions of Rural Development in Plaiesii
de Jos Microregion from Romania)

VINCZE MÁRIA – MEZEI ELEMÉR

Kulcsszavak:

Kászoni vidékfejlesztés humán erőforrás

Tanulmányunkban különös gondot fordítottunk arra, hogy a szokásos statisztikai mutatók mellett a kászoni medencében élő emberek élet- és gondolkodásmódját is megismerjük, mégpedig abból a nézőpontból, hogy mennyire segítheti elő vagy akadályozhatja ez a mentalitás a vidékfejlesztést. Nem csak a minta átlagában vizsgáltuk a kászoniaknak a fejlesztéshez való viszonyulását, hanem azt is megpróbáltuk felmérni, hogy a családtagok átlagéletkora, a családfő iskolázottsági szintje, a föld- és géptulajdon nagysága, a család jövedelmi szintje mennyire tekinthető befolyásoló tényezőnek a gazdasági döntéshozatalban, és hogy mennyire hatnak megkülönböztetően ezek a jellemzők az életmódra és gondolkodásmódra.

Bevezetés

A vidékfejlesztésben, amely természeténél fogva alulról fölfelé irányuló kezdeményezéssel és jórészt helyi végrehajtással alapszik, az emberi erőforrás, valamint a helyi közösségek milyensége elsődlegesen fontos tényezők.

A romániai kistérségi felmérésekben nagy hangsúlyt fordítanak a természeti-földrajzi környezet leírására, a demográfiai, gazdasági, társadalmi-szociális helyzet jellemzésére, az infrastrukturális ellátottság és a környezet állapotának megismerésére, de kevés utalás található az emberi erőforrás milyenségére, az egyéni és kollektív mentalitás jellegére (*Dezvoltarea rurală ... 1998*). A vidéki ember magatartására, hozzáállására vonatkozóan csak kutatási projektek eredményeiből értesülhetünk, amelyek ritkán jelennek meg, így az ilyen típusú adatok a szakirodalomban is ritkábbak.

Tanulmányunkban különös gondot fordítottunk arra, hogy a szokásos statisztikai mutatók mellett a kászoni medencében élő emberek élet- és gondolkodásmódját is megismerjük, mégpedig abból a nézőpontból, hogy mennyire segítheti elő, vagy akadályozhatja ez a mentalitás a vidékfejlesztést. Nem csak a minta átlagában vizsgáltuk a kászoniaknak a fejlesztéshez való viszonyulását, hanem azt is megpróbáltuk felmérni, hogy a családtagok átlagéletkora, a családfő iskolázottsági szintje, a föld- és géptulajdon nagysága, a család jövedelmi szintje mennyire tekinthető befolyásoló tényezőnek a gazdasági döntéshozatalban, és mennyire hatnak megkülönböztetően ezek a jellemzők az életmódra és gondolkodásmódra.

Módszertan

A kutatás empirikus vizsgálatra épült. Egyrészt egy komplex, 54 kérdéses gazdálkodói kérdőíves felmérés adataira, valamint vállalkozói és önkormányzati kérdőívek feldolgozására alapoztunk. Másrészt fontos forrást jelentettek azok az interjúk, amelyeket nyitott kérdésvázlat alapján készítettünk a község hangadó egyéniségeivel, az önkormányzatban dolgozókkal, helyi vállalkozókkal, a civil szervezetek és a helyi értelmiség képviselőivel. Nem egyszerűen pillanatfelvételt készítettünk, hanem a Kászorra vonatkozó statisztikai mutatók alakulását az 1850 és 2000 közötti időszakra vizsgáltuk.

Kászon öt falujában összesen 200 kérdőívet töltöttünk ki, amiből 197 volt értékelhető. Az átlagos eredmények túlbecsülik a tényleges kászoni helyzetet, mivel a véletlenszerű mintát az után képeztük, hogy a polgármesteri hivatal titkárnőjével kiszúrtuk a nagyon idős, már egyáltalán nem gazdálkodó háztartásokat. A mintavétellel az volt a célunk, hogy azokról gyűjtsünk információt, akik a fejlesztések szereplői, résztvevői lehetnek. A mintával ezeknek a háztartásoknak az anyagi lehetőségeit próbáltuk felmérni, és az ott élőknek a fejlesztéshez való viszonyulásáról akartunk ismereteket szerezni.

Az általunk alkalmazott gazdasági kérdőívben elsősorban a háztartások erőforrásait (munkaerő, föld, gépek, termelési input-felhasználás stb.) mértük fel, valamint a termelési és értékesítési struktúrát, de emellett az együttműködési készséget, a piacorientáltságot, a kockázatkezelési képességet, a jövőbeli fejlesztési elképzeléseket, a szervezethez való viszonyulást, az életvitel és a társadalmi kapcsolatok milyenségét is vizsgáltuk.

A kászoni helyzet statisztikai mutatókkal való jellemzése, valamint a kérdőíves felmérés egy jelentős részének elemzése a teljes minta átlagában már könyv formájában megjelent, ezekre a következőkben csak vázlatos hivatkozásként utalunk (Vincze 2002).

Az egy háztartásban élők, így a családfő személyi adatainak (kor, iskolázottság, foglalkozás) ismerete, és a család átlagos havi jövedelmének, valamint a gazdaság földdel és mezőgazdasági gépekkel való ellátottságának számbavétele és csoportosítási kritériumként való felhasználása lehetővé tette a válaszok behatódó elemzését.

Mivel a minta viszonylag kicsi (197 háztartás), a felbontást nem végezhettük túl részletesen. A korcsoportok szerinti bontásban a család átlagéletkorát számoltuk ki, és két csoportot képeztünk: 50 év alatti és 50 éves, vagy annál magasabb átlagos életkor szerint. Iskolai végzettség alapján négy csoportot különböztettünk meg: 1) csak elemi iskolai végzettséggel, 2) általános iskolai, 3) szakiskolai, 4) közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezők csoportja. A foglalkozás szerint a csoportokat úgy képeztük, hogy megnéztük, van-e a családban magángazdálkodó, illetve van-e alkalmazott. A család havi összjövedelme szerint három csoportot különböztettünk meg: 1,8 millió lejnél kevesebb, 1,8–3 millió lej közötti és 3 millió lejnél több jövedelem. A gépellátottság szerint megkülönböztettük a traktorral, kombájnnal vagy kaszálógéppel rendelkezők csoportját, illetve azokat, akik egyikkel sem rendelke-

nek. A földtulajdon nagysága szerint négy csoportot képeztünk: 1 ha alatti, 1–5 ha közötti, 5–10 ha közötti és 10 ha-nál több összterület. Megjegyezzük, hogy az 1 ha-nál kevesebb földdel rendelkezők csoportja inhomogén, ugyanis ebben a csoportban vannak a termőterülettel nem rendelkező vállalkozók (főleg a fakitermeléssel és -feldolgozással foglalkozók, de a tojásfarmmal rendelkező, vagy a kereskedő stb. is). Továbbá ide tartoznak egyesek, akik gépi bér munkát végeznek, de alig rendelkeznek saját területtel, végül azok a mintában lévő roma családok is, akiknek legfeljebb 0,5 ha területük van.

A kérdőívek feldolgozásánál használt SPSS-program a keresztábrázolások megalkotását is lehetővé tette, ezek elemzésére helyezük a hangsúlyt.

Jelen tanulmányunkban ugyan elsődlegesen azokat az eredményeket emeljük ki, amelyek a helyi népesség életmódjáról és mentalitásáról nyújtanak értékelhető adatokat, de szükségesnek tartjuk, hogy az olvasó megismerje a kászoni valóság fontosabb koordinátáit is.

Kászoni helyzetkép a statisztikai adatok és a helyzetfelmérés tükrében

Általános ismertető

A Keleti-Kárpátok medencéi közül az egyik legkisebb a Kászoni-medence. Harghita megye délkeleti részében található, közel Alcsíkhöz, és öt faluból áll. A község három faluja, Altíz, Feltíz és Impér egybeépült, míg Újfalu öt, Jakabfalva pedig három kilométerre helyezkedik el a község közigazgatási központjától, Kászonaláltzától. A község távol esik a vasúttól, a legközelebbi állomás Kézdiszentléleken van, 23 km-re. Kézdivásárhely (28 km) és Csíkszereda (40 km) felé országút vezet, ezek modernizációja folyamatban van. A viszonylagos földrajzi elszigeteltség a múltban is, ma is sok szempontból meghatározza e vidék életét.

A község összterülete 30 252 ha, ebből 57 ha a lakott terület. Kászoni talaja terméketlenebb, mint a szomszédos Csík- vagy Háromszéké, így a növénytermesztés viszonylag alacsony jövedelmi szintet biztosít. Jobbak az állattenyésztési adottságok, a nagy kiterjedésű legelők a szarvasmarha és a juhtenyésztésnek kedveznek.

A hegyeket fenyő-, bükk-, gyertyán- és tölgyerdő borítja. 1990 után részben a viharok, részben a fokozott fakitermelés itt is komoly pusztítást okozott. A közbirtokosság visszaállítása bizakodásra ad okot.

A táj több fajta ásványvize régóta ismert, ezeket jelenleg csak a helyiek használják.

A község kulturális értékei között megemlíthető a kászonaláltzi Balácsi-kúria, a templom és a temető. Az 1833-ban épített újbarokk stílusú kiskastélyban helyi néprajzi kiállítás van, jelenleg elhanyagolt állapotban. Itt működik a könyvtár is, de ezt a szolgáltatást kevesen veszik igénybe. Az altízi bástyás kőfallal övezett XV. századi alapítású templom, melyet a XIX. század végén neobarokk stílusban átépítettek, idegenforgalmi látványosság. A templom körüli temetőkert csavart faragású fejfáival, nagyméretű fakeresztjeivel, valamint festett fa fejfáival és azok verses sírfelirataival kászoni jellegzetességnek számít, de ma már „uniformizált” betonsí-

rok készülnek. A jellegzetes kászoni kapuk és kerítések is a falukép értékes elemei; vannak régi kőkapuk, újabb nyerstégla nagykapuk, kis és nagy favázás székely kapuk.

Kászon egyik erőssége a viszonylag fejlett intézményi infrastruktúra. A községben 4 óvoda és 5 általános iskola van. Két orvos rendel, mindkettő a községben lakik, akárcsak az állatorvos. 1998-tól egy gyógyszertár is működik, hetente két napon tart nyitva. Egy 10 személy fogadására alkalmas miniszálloda az egyházközség kezelésében van. Bár Kászon oktatási infrastruktúrája az épületeket tekintve megfelelő, de hiányosságok mutatkoznak egyes tanerők képzettsége, munkafegyelme és felelősségteljes hozzáállása terén, amit a diákok gyenge tanulmányi eredményei tükröznek legszemléletesebben.

Az óvodások nagy száma jelzi, hogy a következő években még biztosított az iskolai gyermeklétszám. Megemlítjük, hogy a gyermekek növekvő hányada roma származású, akik nevelése, oktatása fokozott nehézségeket ró a pedagógusokra.

Kászon jelentős sikereket ért el a távközlési infrastruktúra fejlesztése terén. Digitális telefonközpontja lehetőséget biztosított az Internet bevezetésére is, ami a 2001 novemberében megnyitott teleházban hozzáférhető a lakosság számára.

Kászonújfaluban több mint harminc éve van folklórcsoport, népi zenekarral, míg Altízen megalakult a 40 tagú gyermek-néptánccsoport, a Bóbiska. A község három kultúrházzal rendelkezik, és 1990 után létrehozták az *Új Kászonért* egyesületet, amely az iskola jobb felszerelését, valamint a folklóregyütteseket támogatja; célja a hagyományápolás és a testvértelepülésekkel való kapcsolattartás.

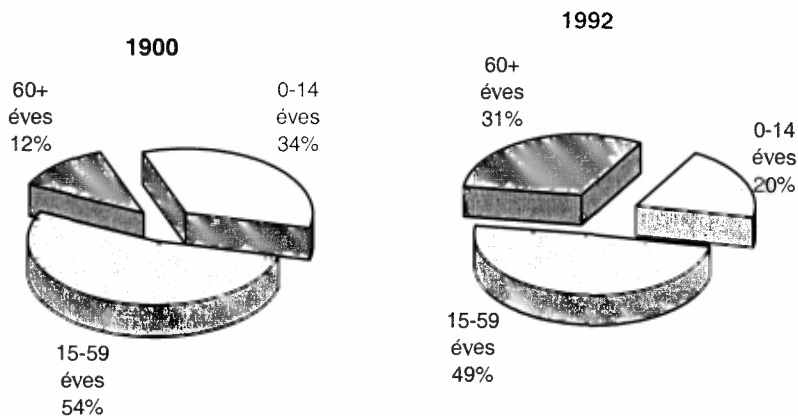
Évente a tavaszi állatkiállítás és az őszi falunapok rendezvényei sokat ígérő sikeres próbálkozások az identitástudat erősítésében, és a helybeliek figyelmének a község problémái felé való fordításában.

Demográfiai, foglalkoztatási és jövedelmi helyzetkép

Az 1992-es népszámlálási adatok szerint Kászon község lakosainak száma 3147 fő. Ha összevetjük az 1920-as évi 6633 fő népességszámmal, akkor a csökkenés jelentős. A községben élők száma 1992 és 1999 között nem változott lényegesen; a természetes szaporulat negatív volt ugyan, de ezt ellentételezte a pozitív migráció. Nem valószínű, hogy a visszatelepedők száma a jövőben növekedne, viszont a természetes szaporulat negatív jellege előreláthatóan a közeljövőben is fennmarad, ami a népesség lassú ütemű csökkenését eredményezheti. Jellemző a község nagyfokú előregedése. 1857-ben a vidék lakóinak több mint háromnegyede 40 évesnél fiatalabb, és csak minden 20. ember 60 éven felüli. 1992-ben már minden második lakos 40 év fölötti, és ezeknek is több mint fele már a 60 éven is túl jár. Az iskoláskorúak (5–14 évesek) száma falvanként 50–120 között ingadozik, községi szinten pedig mindössze 425 fő; ez csupán egyetlen iskolára elegendő gyermeket jelent. Míg a 0–14 év közötti korosztály a népesség 19,5%-át teszi ki, addig a 60 év felettiek aránya 31,1%-os. Nagyon jól azonosítható az a korcsoport, amely leginkább hiányzik ma Kászontól: ők a 20–39 évesek. Nemek szerint az arány közel kiegyensúlyozott, csak a 60 év fölötti korosztályban több a nő (1. ábra).

1. ÁBRA

A népesség eloszlása kor szerint, 1900-ban és 1992-ben
(Distribution of the Population by Age in 1990 and 1992)

Forrás: A magyar korona... 1902, 45; 612; Recensământul populației ... 1992.

A családfő a háztartásoknak mindössze 32%-ában fiatalabb 50 évesnél, míg a család átlagéletkora a háztartások 47,7%-ában kevesebb, mint 50 év. Az alábbi adatok (1. táblázat) szignifikáns eltérést jeleznek az idősebb és fiatalabb korosztályú családok között.

1. TÁBLÁZAT

Különböző változók átlagértékei gazdaságonként, a család átlagéletkora szerint
(Average Values of Different Variables by Peasant Farms and Average Age of the Family)

Megnevezés	A család átlagéletkora		Összesen
	50 év alatt	50 éves és idősebb	
Személyszám a gazdaságban	4,24	2,27	3,21
A családfő életkora	46,01	67,81	57,41
Generációs szám a gazdaságban	2,20	1,33	1,75

Forrás: Kérdőívek 2001.

A vizsgált gazdaságok népességi mutatói eltérést jeleznek a családfő iskolázottsági szintje szerint is. A családfők 86,2%-a maximálisan szakiskolai végzettségű, ebből 21,8% legfeljebb az elemi iskolát (elemi iskola: általános iskola 1-4 osztály) végezte el. A középiskolát végzetek aránya 12,2%, míg 1,5%-uk végzett főiskolát, egyetemet. A háztartás demográfiai jellemzői eltérőek a családfő iskolai végzettsége szerint is (2. táblázat).

2. TÁBLÁZAT

*Különböző változók átlagértékei gazdaságonként, a családfő iskolázottsága szerint
(Average Values of Different Variables by Peasant Farms and Educational Level
of the Householder)*

Megnevezés	A családfő iskolázottsága				Összesen
	Legfeljebb elemi iskola	Általános iskola	Szak- iskola	Közép- vagy felsőfokú	
Személyszám a gazdaságban	3,37	2,77	3,69	3,52	3,21
A családfő életkora	67,44	64,65	44,58	40,81	57,41
Generációszám a gazdaságban	1,77	1,55	2,04	1,93	1,75

Forrás: Kérdőívek 2001.

A családfő foglalkozása szerint a mintabeli megoszlás a következő: 17,8% magángazdálkodó, 17,7% alkalmazott, 5,1% munkanélküli, 55,8% nyugdíjas, 1% magánvállalkozó. A háztartások 29%-ában van legalább egy magángazdálkodó, 38,6%-ukban legalább egy alkalmazott, és a háztartások közel 18%-ában legalább egy munkanélküli. Kiténik, hogy a csak mezőgazdasági termelésből élők aránya viszonylag alacsony, ugyanakkor a nem mezőgazdasági magánvállalkozók részaránya rendkívül alacsony (1%), tehát a vállalkozói szellem csak nyomokban van jelen.

A jövedelmi helyzet csak hozzávetőlegesen értékelhető a kérdőíves felmérés alapján. A családok átlagos havi bevallott összjövedelme 2001 második negyedévében 2 444 860 lej (kb. 97,8 euró) volt. A családonkénti átlagos fix jövedelem havonta 2 174 000 lej (87 euró), az egy főre jutó havi jövedelem pedig 861 900 lej, (kb. 35 euró).

A családi jövedelem értéke jelentős szóródást mutat a család átlagéletkora, valamint az iskolai végzettség szerint.

3. TÁBLÁZAT

*A jövedelem átlagértékei gazdaságonként, a család átlagéletkora szerint
(Average Values of Income by Peasant Farms and Average Age of the Family)*

Megnevezés	A család átlagéletkora		Összesen
	50 év alatt	50 év és több	
Átlagjövedelem a családban (ezer lej/hó/személy)	881,34	843,44	861,90
Összjövedelem (számított, ezer lej/hó)	2594,19	1775,08	2174,03
Összjövedelem (bemondott, ezer lej/hó)	2954,40	1932,28	2419,99

1 euró = 25 000 lej (2001 második negyedévében)

Forrás: Kérdőívek 2001.

4. TÁBLÁZAT

*A jövedelem átlagértékei gazdaságoként, a családfő iskolázottsága szerint
(Average Values of Income by Peasant Farms and Educational Level
of the Householder)*

Megnevezés	A családfő iskolázottsága				Összesen
	Legfeljebb elemi iskola	Általános iskola	Szak- iskola	Közép- vagy felsőfokú	
Átlagjövedelem a családban (ezer lej/hó/személy)	715,18	823,16	922,41	1102,62	861,90
Összjövedelem (számított, ezer lej/hó)	1830,02	1920,13	2394,31	3084,89	2174,03
Összjövedelem (bemondott, ezer lej/hó)	1914,49	2162,68	2740,76	3471,93	2419,99

Forrás: Kérdőívek 2001.

A fiatalabb családokban (a család átlagéletkora 50 év alatti) az átlagos havi jövedelem 2 954 000 lej, az idősebbeknél pedig 1 932 000 lej. Hasonlóképpen kimutatható a differenciálódás a havi jövedelem tekintetében az iskolai végzettség szerint: 1 914 000 lej a csak elemi végzettségűek esetében, 2 741 000 lej a szakiskolai diplomások csoportjában és 3 472 000 lej a közép- vagy felsőfokú végzettségűeknél. Nem annyira az összeg nagysága érdemel figyelmet (ami valószínűleg alábecsült), hanem a szignifikáns eltérés az egyes csoportok között, valamint a képzettségi szint és a jövedelmi szint közötti szoros pozitív korreláció.

A szegény családok aránya az önkormányzat értékelése szerint magas, különösen az idős emberek és a romák körében.

A mezőgazdaság szerkezete

Az aktív korú lakosság több mint háromnegyede a mezőgazdaságban dolgozik, nagyrészt részdíós foglalkoztatásban.

A takarmánynövények mellett mindössze a burgonya és a búza termesztése jelentősebb, tehát a diverzifikáció rendkívül alacsony fokú. Csak a burgonyát értékesítik, de mivel ezt a környéken mások jobb adottságok között termelik, és jobb piaci helyzetben vannak, itt a burgonya jövedelmezősége alacsony fokú.

Fontosabb az állati termékek előállítására és értékesítésére, különösen a tej és a hizott marha jelent biztos jövedelmi forrást. A múltbeli állományhoz képest jelentős a visszaesés: az 1895-ös adatok szerint Kászomban 4699 szarvasmarha, 1515 sertés, 10 532 juh és kecske, valamint 417 ló volt, míg 2000-ben 1436 szarvasmarhát, 965 sertést, 8020 juhot és 418 lovat tartottak. A lecsökkent állatállomány a népességfogyással és az elöregedéssel is összefügg. Tény, hogy a jelentős legelő- és kaszálókapacitás csak kis mértékben van hasznosítva.

A munkamegosztás és a vagyónátadás feltételei megváltoztak, a föld az idősek tulajdonában van, kevés a fiatal, és azok közül is kevesen akarnak gazdálkodni, így a döntéshozatal és annak végrehajtása is az idősebb nemzedék kezében van.

Kászonban a családi gazdaságok átlagos földellátottsága az országos átlag 3,6-szorosa, és közel kétszerese a megyei átlagnak. Az átlagos családonkénti 8,31 ha saját földterületnek csupán 16%-a, azaz 1,3 ha a szántó, a terület 52%-a kaszáló és legelő, továbbá 77 ár (1 ár=100 m²) erdő és 12 ár kert. A terület egy része kihasználatlanul, megműveletlenül marad (1,92 ha kaszáló és legelő, valamint 11 ár szántó családonként).

A vizsgált mintában 22 családnak (11,2%) nincs szántóföldje, ebből 16-nak kertje sincs (nagyobbrészt roma családokról van szó).

A kászoni falvakban az önellátó, hagyományos gazdálkodási tevékenységek dominálnak. A szántóföldi termelés kis parcellákon folyik, egy család átlagosan 22 áron termeszt búzát, 18 áron árpat és rozsot, 4 áron zabot, 7 áron zöldséget, és csak a burgonya éri el a 77 ár családonkénti termőterületet, többnyire több parcellában.

A családi gazdaságok állatállománya is alacsony: egy családra átlagban 1,34 tehén, 0,49 ló, 9 juh és kecske, 1,58 sertés és 9 baromfi jut. A viszonylag nagy legelő- és kaszálóterületek és az alacsony állatállomány a termelés extenzív jellegét jelzi: jóval kevesebb a 100 ha-ra vetített állatszám, mint az országos és a megyei átlag. A lemaradás különösen a szarvasmarha és a juh tekintetében jelentős, melyek számára a legkedvezőbbek a természeti adottságok.

A termőterülettel rendelkező gazdaságok közül csak kettő nem termeszt burgonyát, viszont a megtermelt mennyiségek kicsik: 35,5%-uk 40 q-nál kevesebbet, 44,1%-uk 41–150 q-t ér el, és csak a gazdaságok 11,2%-a jelzett 151 q fölötti mennyiséget.

A vizsgált mintában csak 116 gazdaság termeszt gabonát (59%), ezek egyharmada 10 q alatti mennyiséget takarít be, és csak 17 gazdaságban (8,6%) haladja meg a 26 q-t a gabonatermés.

A vizsgált gazdaságok közül 118 (60%) tart tehenet, 27,4%-uk 3000 liter tej alatti mennyiséget termel évente, és csak 10,2%-uk termel évi 6000 liter fölött. A kászoni háztartások az alapvető élelmiszerekből nagyrészt önellátóak, a vizsgált családok szükségleteik több mint felét saját termelésükből fedezik: így például húsból a családoknak 78,2%-a, tej és tejtermékből 65%-a, zöldségből 71,1%-a és 43,2%-uk gyümölcsből is.

A termelésre vonatkozó bevallott adatok nagy valószínűséggel alacsonyabbak, mint a valóság, ami a falusi lakosság bizalmatlanságát is jelzi, de mindenképpen mutatják az önellátásra való berendezkedést, a szakosodás hiányát. Tisztáznunk kell, hogy nem a gazdák rossz döntéséről van itt szó, hanem arról, hogy a természeti és gazdasági adottságok nem teszik lehetővé a szakosítást a növénytermesztésben, az előregedett és tőkeszegény munkaerő pedig nem képes a nagy állattartó farmok működtetésére.

Fennmaradtak a hagyományos termelési-fogyasztási szokások, az elsődleges szempont a család szükségleteinek a kielégítése, hiányzik a munka értékének el-

számolása. Még mindig léteznek a munkacsere hagyományos formái: akinek van munkaereje, igásállata, traktora, azt adja cserébe. Megjelent a bérmunkások alkalmazása is, de ez nem domináns jellegű és nem piacokonform.

A mezőgazdasági gépellátottság, családi szinten vizsgálva, nem kielégítő: a megkérdezett családoknak mindössze 3%-a jelezte, hogy minden gépi eszközzel rendelkezik, 9,1% a felénél többel, viszont 87,8%-uk a szükséges gépparknak kevesebb, mint felével. A gépellátottság szempontjából szignifikánsan jobb helyzetben vannak a fiatalabb gazdák és a magasabb iskolázottságúak.

A gépi szolgáltatások rendszere viszonylag jól szervezett, vannak magánvállalkozók, és gépkör is működik, de legtöbben baráttól, ismerőstől, szomszédtól, rokontól kérnek segítséget, amit részben pénzben, részben viszontszolgáltatással (kézi munka végzésével) térítenek meg. Gépellátottság szempontjából Kászonban jobb a helyzet (33,6 ha szántó egy traktorra), mint az országos átlag (55,7 ha szántó/traktor). Itt nem a géppark jelenti a szűk keresztmetszetet, bár kétségtelen, hogy vannak olyan gazdaságok, amelyek számára a gépi munkák és a szállítás költségeinek kifizetése gondot jelent; ez a helyzet részben magyarázatot ad a műveletlenül hagyott földekre is.

Érdekes az egyes traktortulajdonosok mentalitása közötti különbség. Egyesek pénzért dolgoznak vele, míg más csak saját gazdaságában használja, vagy esetleg rokonnak, szomszédnak végez vele kölcsönmunkát. Az előbbieket a gépi munkáért nem kérhetik a teljes költséggel (értékcsökkenés + munkaidő) arányos árat, mert azt a falubeliek nemigen tudnák megfizetni, viszont így nem hogy nyereségük volna, de még a gép felújításához szükséges pénz sem jön össze. Ezt a fogyasztói magatartást csak azok gyakorolhatják, akik értenek a gép javításához, és legalább arra nem kell költeniük. A másik típus tartalékoló, arra számít, hogy a traktor kiszolgálja, amíg él, de ügyel is a gépére (Csanády 2001).

Van némi együttműködési készség a géppark hasznosításában, de a gépbeszerzés terén még nem tudnak szót érteni a gazdák. Ezt jelzi, hogy míg a traktorok száma 75, a vetőgépeké például csupán hat. A géppark, és különösen a saját traktor még mindig helyi „státusszimbólum”, és az e téren létező rivalizálás az interjúk során is tettenérhető volt.

Átlagos életkörülmények

Az összegyűjtött adatok alapján röviden vázoljuk a kászoni emberek átlagos életkörülményeit. Ez az általános leírás érthetőbbé teszi a tanulmány következő részeiben végzett elemzéseinket, magyarázatul szolgálhat a kapott eredmények értelmezéséhez.

Először a lakhatási viszonyokat ismertetjük. A lakások helyzete kielégítőnek tekinthető. A házak 47%-a 1950 előtti, 1990 után 8 ház épült. A lakások alapterülete átlagosan 82,4 m², többnyire 3 szobások, de 8 szobás lakás is szerepel a mintában. A lakások 42%-ában van fürdőszoba, 31,5%-ában WC is. A vízellátást 71,2%-ban kút biztosítja, a lakások 26,4%-a rendelkezik saját vízhálózattal. A szennyvízelve-

zetés nincs megoldva, saját hálózat csupán a lakások 28%-ában található. A konyhák 64%-ában palackos gázt használnak, egyébként fával fűtenek. A vezetékes gáz bevezetését a lakosok nem igénylik, a fa – különösen, ha lopott – olcsóbb megoldást jelent.

A háztartások jelentős része rendelkezik az alapvető háztartási felszerelésekkel: hagyományos mosógép a családok 61%-ában van, automata mosógép is található 15%-os arányban. Színes TV-t néz a családok 58,4%-a, parabola antennával rendelkezik 56%, 25%-uknak van fagyasztóládája, a családok 28,4%-a rendelkezik személygépkocsival, 5,6% teherautóval stb. Viszonylag kevés, mindössze 11 videomagnó, 3 személyi számítógép, 3 CD-lejátszó, 7 mikrohullámú sütő, 4 mobiltelefon stb. található a vizsgált háztartásokban. Ezek az átlagos adatok az országos átlagnál magasabb életszínvonalat jeleznek, de helyi szinten nagy különbségeket takarnak. A kászoniak között viszonylag sok a tehetős család, átlagosan is magasabb az életszínvonal, mint az ország más vidéki térségében, de ugyanakkor nő a szegények száma is, fokozódó szociális gondot jelent az egyedülálló idős emberek, különösen a roma családok helyzete.

Beszélhetünk-e piacorientáltságról?

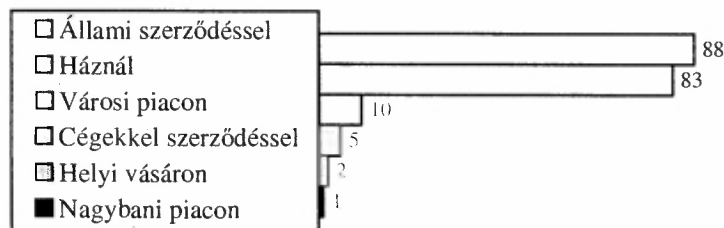
A termelt és az értékesített termékek mennyiségére vonatkozó adatokból kitűnik, hogy a kászoniak jelentősebb mértékben csak négy mezőgazdasági terméket értékesítenek: a gyapjút 68%-át, a tej 59%-át, a burgonya közel 38%-át és a hús 25%-át.

Elgondolkoztató először is az, hogy milyen kis mennyiségek kerülnek eladásra: évente átlagosan, családonként 10,5 kg gyapjút, 1786 liter tej, 2787 kg burgonya, 68 kg hús. Nyilvánvaló, hogy ezek az értékek alulbecsültek, de ha kétszerese lenne a valóság, akkor is túlságosan magas volna ezek értékesítésének tranzakciós költsége.

Fontos információ számunkra az értékesítés mikéntje: döntő többségben háznál vagy cégekkel, szerződéses alapon értékesítik termékeiket (elsősorban a tejet). Nagybani piacra vagy városba alig van, aki eljutna a termékeivel, helyi piac, kirakodó vásár pedig nincsen (2. ábra).

2. ÁBRA

Az értékesítés módja (válaszok száma)
(The Method of Sale)

Forrás: Kérdőívek 2001.

Gyakori a termékcsere: burgonyát adnak gabonáért, vagy egyéb termékekért (pl. szőlő) a déli megyékből ide jövőknek. Az értékesítés vonatkozásában nincs szervezett együttműködés, nagy a bizalmatlanság az emberek között, és gyakori a felvásárlási ár leszorítása azáltal, hogy a szomszédok alacsonyabb áron is eladnak, csak szabaduljanak feleslegeiktől, minél hamarabb pénzhez jussanak.

A legellentmondásosabb válaszokat az erdőgazdálkodással kapcsolatban kaptuk. Bizonyos, hogy a fa feldolgozási szintje igen alacsony. A megkérdezettek 7,1%-a lábán, 2,5%-a rönkként, 4,1%-a fűrészárúként értékesíti, a tanulmányozott mintában nincs faipari késztermék-gyártó és -forgalmazó.

Elenyészően kevesen jelezték, hogy faanyagot adnak el vagy vásárolnak, a kérdőíves felmérés szerint csak 8 személy értékesít fűrészárut, azok is kis mennyiségben, és mindössze egy személy vásárol. Normális körülmények között, a kászoni természeti adottságok mellett, a fakitermelés és -feldolgozás olyan tevékenység, amely kiegészítheti a mezőgazdasági jövedelmeket, és az informális beszélgetések megerősítették ezt a feltételezésünket.

A mezőgazdasági termeléshez szükséges inputok (műtrágya, vetőmag, növényvédő szerek, tápok stb.) beszerzése is szervezetlen.

Bizonyos termékek vonatkozásában (burgonya, gyapjú) kínálati piac működik, az inputok piaci kereslete pedig alacsony és atomizált.

Az értékesített termékmennyiség nagyságát és a piaci értékesítés módját illetően a fiatalabb gazdák, valamint a magasabban iskolázottak inkább piacorientáltak, nagyobb arányban értékesítenek városi piacokon és különböző cégeknek, de a piaci mechanizmusok még nem nagyon érvényesülnek.

Csoportosítási ismérvek és az ezek közötti összefüggések

A fentiekben vázoltuk a főbb mutatók mennyiségi jellemzését a minta átlagára vonatkozóan, de a vidékfejlesztés szemszögéből azt is fontos tudni, hogy melyek azok a csoportok, amelyek a fejlesztések aktív résztvevői, kezdeményezői lehetnek. Ebből a célból behatóbban vizsgáltuk a minta részelemeit, amelyeket a bevezetőben jelzett hat ismérv szerint csoportosítottunk: 1) a család átlagéletkora; 2) a családfő iskolázottsága; 3) foglalkoztatottság, azaz van-e legalább egy magángazdálkodó a háztartásban (a), vagy van-e legalább egy mezőgazdaságon kívüli alkalmazott a háztartásban (b); 4) mezőgazdasági gépekkel való felszereltség; 5) a család havi összjövedelmi szintje; 6) a tulajdonban lévő föld mennyisége. Ezek az ismérvek általában nem függetlenek egymástól, így előbb a köztük lévő kapcsolatokat jellemezzük, kiemelve néhány jellemzőt, ami a jövőbeli fejlesztés szempontjából fontos lehet.

Az a tény, hogy a fiatalabb családokban a szakiskolát, illetve középiskolát vagy főiskolát végzettek aránya magas, kétségtelenül pozitív hatású lehet a fejlesztés szempontjából, de elgondolkodtató, hogy a legfeljebb elemi iskolát végzettek között a fiatalok aránya közel 40%-os (5. táblázat). Az a magyarázat, hogy az alacsonyabb

iskolázottságú fiatalok döntő hányada a roma családokból kerül ki, mit sem változtat azon a tényen, hogy kevés esélyük van a piacgazdaságba való beilleszkedésre.

5. TÁBLÁZAT

*A család átlagéletkora a családfő iskolázottsága szerint
(Average Age of the Family by Educational Level of the Householder)*

Átlagéletkor	A családfő iskolázottsága				Összesen
	Legfeljebb elemi	Általános	Szakiskola	Közép- v. felsőfokú	
50 év alatt	17 39,5%	21 25,6%	34 75,6%	22 81,5%	94 47,1%
50 év vagy több	26 60,5%	61 74,4%	11 24,4%	5 18,5%	103 52,3%
Összesen	43 100%	82 100%	45 100%	27 100%	197 100%

Forrás: Kérdőívek 2001.

Azok a családok, ahol magángazdálkodó is van, 63%-ban a fiatalabb korosztályba tartoznak, ők nagyobb valószínűséggel a fejlesztés résztvevői lehetnek (6a. táblázat).

Az alkalmazottak 83%-a a fiatalabb családokban található, számukra a mezőgazdasággal való foglalkozás valóban kiegészítő jövedelemszerzést jelent (6b. táblázat). Nehéz felbecsülni, hogy ez a csoport mennyire lesz aktív résztvevője a vidék-fejlesztésnek.

6a. TÁBLÁZAT

*A család átlagéletkora aszerint, hogy a gazdaságban van-e magángazdálkodó
(Average Age of the Family by Private Peasants in Peasant Farm)*

Átlagéletkor	Magángazdálkodó a gazdaságban		Összesen
	Nincs	Van	
50 év alatt	58 41,4%	36 63,2%	94 47,7%
50 év vagy több	82 58,6%	21 36,8%	103 52,3%
Összesen	140 100,0%	57 100,0%	197 100,0%

6b. TÁBLÁZAT

*A család átlagéletkora aszerint, hogy a gazdaságban van-e alkalmazott
(Average Age of the Family by Employees in Peasant Farm)*

Átlagéletkor	Alkalmazott a gazdaságban		Összesen
	Nincs	Van	
50 év alatt	31 25,6%	63 82,9%	94 47,7%
50 év vagy több	90 74,4%	13 17,1%	103 52,3%
Összesen	121 100,0%	76 100,0%	197 100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

A gépekkel jobban felszerelt családok 65%-a a fiatalabbak korosztályhoz tartozik (7. táblázat).

7. TÁBLÁZAT

*A család átlagéletkora aszerint, hogy a gazdaság rendelkezik-e traktossal, kombájnnal vagy kaszálógéppel
(Average Age of the Family by Tractor, Harvester or Reaper in Peasant Farm)*

Átlagéletkor	Traktor, kombájn vagy kaszálógép		Összesen
	Nincs	Van	
50 év alatt	50	44	94
	38,8%	64,7%	47,7%
50 év vagy több	79	24	103
	61,2%	35,3%	52,3%
Összesen	129	68	197
	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

A 94 fiatalabb háztartás közül csak 39 tartozik a magasabb jövedelmi csoportba, igaz viszont, hogy a magasabb jövedelműek közel 70%-a fiatalabb korosztályú (8. táblázat).

8. TÁBLÁZAT

*A család átlagéletkora aszerint, hogy mennyi a család összjövedelme (lej)
(Average Age of the Family by the Its Total Income)*

Átlagéletkor	A család összjövedelme			Összesen
	<1,8 mill.	1,8–3 mill.	>3 mill.	
50 év alatt	34	21	39	94
	37,4%	44,7%	69,4%	48,2%
50 év vagy több	57	26	18	101
	62,6%	55,3%	31,6%	51,8%
Összesen	91	47	57	195
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

A föld tulajdona nagyjából az idősebb korosztályé: az 5 ha fölötti földbirtok 64%-ban az 50 év fölötti családoké és csak 44%-ban a fiatalabbaké (9. táblázat).

9. TÁBLÁZAT

*A földtulajdon megoszlása a családok átlagéletkora, s a gazdaság nagysága szerint
(Distribution of the Land Property by the Average Age of the Families and the Size of the Peasant Farm)*

Átlagéletkor	Mennyi földdel rendelkezik a gazdaság				Összesen
	<1 ha	1–5 ha	5–10 ha	>10 ha	
50 év alatt	24	26	31	13	94
	80,0%	44,1%	39,7%	43,3%	47,7%
50 év vagy több	6	33	47	17	103
	20,0%	55,9%	60,3%	56,7%	52,3%
Összesen	30	59	78	30	197
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

Azokban a családokban, ahol magángazdálkodó van, a családfő 58%-ának legfeljebb általános iskolai végzettsége van, és csak 17,5%-uk rendelkezik közép- vagy felsőfokú végzettséggel (10a. táblázat).

Az alkalmazottak közel azonos arányban kerülnek ki az általános, a szakiskolát végzettek vagy a magasabb képzettségűek közül, de az átlagos képzettségük egyértelműen magasabb, mint a magángazdálkodóké (10b. táblázat).

10a. TÁBLÁZAT

*A családfő iskolázottsága aszerint, hogy a gazdaságban van-e magángazdálkodó
(Educational Level of the Householder by Private Peasants in Peasant Farm)*

A családfő iskolázottsága	Magángazdálkodó a gazdaságban		Összesen
	Nincs	Van	
Legfeljebb elemi szint	32 22,9%	11 19,3%	43 21,8%
Általános iskola	60 42,9%	22 38,6%	82 41,6%
Szakiskola	31 22,1%	14 24,6%	45 22,8%
Középfokú, felsőfokú	17 12,1%	10 17,5%	27 13,7%
Összesen	140 100,0%	57 100,0%	197 100,0%

10b. TÁBLÁZAT

*A családfő iskolázottsága aszerint, hogy a gazdaságban van-e alkalmazott
(Educational Level of the Householder by Employees in Peasant Farm)*

A családfő iskolázottsága	Alkalmazott a gazdaságban		Összesen
	Nincs	Van	
Legfeljebb elemi szint	30 24,8%	13 17,1%	43 21,8%
Általános iskola	61 50,4%	21 27,6%	82 41,6%
Szakiskola	22 18,2%	23 30,3%	45 22,8%
Középfokú, felsőfokú	8 6,6%	19 25,0%	27 13,7%
Összesen	121 100,0%	76 100,0%	197 100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

A géptulajdonosok képzettségi szintje magasabb, 90%-uk legalább általános iskolai végzettséggel rendelkezik (11. táblázat).

11. TÁBLÁZAT

A családfő iskolázottsága aszerint, hogy a gazdaság rendelkezik-e traktorral, kombájnnal vagy kaszálógéppel

(Educational Level of the Householder by Tractor, Harvester or Reaper in Peasant Farm)

A családfő iskolázottsága	Traktor, kombájn vagy kaszálógép		Összesen
	Nincs	Van	
Legfeljebb elemi szint	36 27,9%	7 10,3%	43 21,8%
Általános iskola	51 39,5%	31 45,6%	82 41,6%
Szakiskola	30 23,3%	15 22,1%	45 22,8%
Középfokú, felsőfokú	12 9,3%	15 22,1%	27 13,7%
Összesen	129 100,0%	68 100,0%	197 100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

Nem annyira szoros az összefüggés az iskolai végzettség és a család jövedelmi szintje között, mint ahogyan azt az átlagértékek mutatják: a magasabb jövedelmi kategóriába tartozók 29,8%-ának általános iskolai végzettsége van, 28,1%-ának szakiskolai, 28,1%-ának pedig közép- vagy felsőfokú. A kis jövedelműek közel kétharmadának legfeljebb általános iskolai végzettsége van (12. táblázat).

12. TÁBLÁZAT

A családfő iskolázottsága aszerint, hogy mennyi a család összjövedelme (lej)

(Educational Level of the Householder by Total Income of the Family)

A családfő iskolázottsága	A család összjövedelme			Összesen
	<1,8 mill.	1,8–3 mill.	>3 mill.	
Legfeljebb elemi szint	25 27,5%	9 19,1%	8 14,0%	42 21,5%
Általános iskola	42 46,2%	22 46,8%	17 29,8%	81 41,5%
Szakiskola	19 20,9%	10 21,3%	16 28,1%	45 23,1%
Középfokú, felsőfokú	5 5,5%	6 12,8%	16 28,1%	27 13,8%
Összesen	91 100,0%	47 100,0%	57 100,0%	195 100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

A földtulajdonnal rendelkezők nagyobb részének alacsonyabb a képzettsége (az 5–10 ha-ral rendelkezők 67%-ának, a 10 ha-nál többet birtoklók 70%-ának legfeljebb általános iskolai végzettsége van) (13. táblázat).

13. TÁBLÁZAT

A családfő iskolázottsága aszerint, hogy mennyi földdel rendelkezik a gazdaság
(Educational Level of the Householder by Its Land Property)

A családfő iskolázottsága	Mennyi földdel rendelkezik a gazdaság				Összesen
	<1 ha	1–5 ha	5–10 ha	>10 ha	
Legfeljebb elemi szint	8 26,7%	15 25,4%	16 20,5%	4 13,3%	43 21,8%
Általános iskola	4 13,3%	25 42,4%	36 46,2%	17 56,7%	82 41,6%
Szakiskola	14 46,7%	12 20,3%	14 17,9%	5 16,7%	45 22,8%
Középfokú, felsőfokú	4 13,3%	7 11,9%	12 15,4%	4 13,3%	27 13,7%
Összesen	30 100,0%	59 100,0%	78 100,0%	30 100,0%	197 100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

A magángazdálkodóknak kevesebb, mint fele (45,6%-a) rendelkezik valamiféle mezőgazdasági géppel. Nagyobb arányban van gép ott, ahol nincs magángazdálkodó (14a. táblázat). A mezőgazdaságon kívüli alkalmazásban lévők 57,4%-ának van a tulajdonában gép. Ezek közül kerülnek ki a bér munkában talajművelést végzők is (14b. táblázat).

14a. TÁBLÁZAT

Magángazdálkodó a gazdaságban aszerint, hogy a gazdaságban van-e traktor,
kombájn vagy kaszálógép
(Educational Level of the Householder by Its Land Property)

Magángazdálkodó a gazdaságban	Traktor, kombájn vagy kaszálógép		Összesen
	Nincs	Van	
Nincs	103 79,8%	37 54,4%	140 71,1%
Van	26 20,2%	31 45,6%	57 28,9%
Összesen	129 100,0%	68 100,0%	197 100,0%

14b. TÁBLÁZAT

Alkalmazott a családban aszerint, hogy a gazdaságban van-e traktor,
kombájn vagy kaszálógép
(Employee in the Family by Tractor, Harvester or Reaper in Peasant Farm)

Alkalmazott a családban	Traktor, kombájn vagy kaszálógép		Összesen
	Nincs	Van	
Nincs	92 71,3%	29 42,6%	121 61,4%
Van	37 28,7%	39 57,4%	76 38,6%
Összesen	129 100,0%	68 100,0%	197 100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

Azok közül a családok közül, amelyekben magángazdálkodó is van, közel 30% a legalacsonyabb, míg 31,6% a legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozik (15a. táblázat).

Azok közül a családok közül, amelyekben legalább egy családtag dolgozik valahol, a többség (68,4%) a magasabb jövedelmi kategóriába tartozik, míg kevesebb mint ötödük az alacsonyabba (15b. táblázat).

15a. TÁBLÁZAT

Magángazdálkodó a családban aszerint, hogy mennyi a család összjövedelme (lej)
(*Private Peasant in the Family by the Total Income of the Family*)

Magángazdálkodó a családban	A család összjövedelme			Összesen
	<1,8 mill.	1,8–3 mill.	>3 mill.	
Nincs	64 70,3%	36 76,6%	39 68,4%	139 71,3%
Van	27 29,7%	11 23,4%	18 31,6%	56 28,7%
Összesen	91 100,0%	47 100,0%	57 100,0%	195 100,0%

15b. TÁBLÁZAT

Alkalmazott a családban aszerint, hogy mennyi a család összjövedelme (lej)
(*Employee in the Family by the Total Income of the Family*)

Alkalmazott a családban	A család összjövedelme			Összesen
	<1,8 mill.	1,8–3 mill.	>3 mill.	
Nincs	73 80,2%	28 59,6%	18 31,6%	119 61,0%
Van	18 19,8%	19 40,4%	39 68,4%	76 39,0%
Összesen	91 100,0%	47 100,0%	57 100,0%	195 100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

A magángazdálkodó, mint foglalkozás és a földtulajdonosi minőség között nincs szoros kapcsolat: pl. az 5–10 ha-os gazdaságoknak csak 26,9%-ában van magángazdálkodó, míg a 10 ha fölöttiek esetében 43,3%-ban (16a. táblázat).

Az 1 ha földtulajdon alatti háztartások több mint felében van legalább egy alkalmazott a családban, míg a 10 ha fölötti gazdaságok esetében ez az arány 33,3%. Az igazi gondot az jelenti, hogy az 1 ha-nál kevesebb földdel rendelkező háztartások közel felében, a nagyobb földtulajdonnal rendelkezők több mint 60%-ában nincs alkalmazott, azaz pótlólagos jövedelemforrás (16b. táblázat).

16a. TÁBLÁZAT

Magángazdálkodó a gazdaságban aszerint, hogy mennyi földdel rendelkezik a gazdaság

(Private Peasant in the Peasant Farm by Its Land Property)

Magángazdálkodó a gazdaságban	Mennyi földdel rendelkezik a gazdaság				Összesen
	<1 ha	1-5 ha	5-10 ha	>10 ha	
Nincs	26 86,7%	40 67,8%	57 73,1%	17 56,7%	140 71,1%
Van	4 13,3%	19 32,2%	21 26,9%	13 43,3%	57 28,9%
Összesen	30 100,0%	59 100,0%	78 100,0%	30 100,0%	197 100,0%

16b. TÁBLÁZAT

Alkalmazott a gazdaságban aszerint, hogy mennyi földdel rendelkezik a gazdaság

(Employee in the Peasant Farm by Its Land Property)

Alkalmazott a gazdaságban	Mennyi földdel rendelkezik a gazdaság				Összesen
	<1 ha	1-5 ha	5-10 ha	>10 ha	
Nincs	14 46,7%	40 67,8%	47 60,3%	20 66,7%	121 61,4%
Van	16 53,3%	19 32,2%	31 39,7%	10 33,3%	76 38,6%
Összesen	30 100,0%	59 100,0%	78 100,0%	30 100,0%	197 100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

Azon háztartások harmada, amelyekben gépi felszerelés van, az alacsony jövedelműek csoportjába tartozik, és csak 39,7%-uk ér el 3 millió lejnél magasabb havi jövedelmet, tehát a gépek pótlására nincs fedezet (17. táblázat).

17. TÁBLÁZAT

A család összjövedelme aszerint, hogy a gazdaságban van-e traktor, kombájn vagy kaszálógép

(Total Income of the Family by Tractor, Harvester or Reaper in Peasant Farm)

A család összjövedelme	Traktor, kombájn vagy kaszálógép		Összesen
	Nincs	Van	
1,8 millió lejig	68 53,5%	23 33,8%	91 46,7%
1,8-3 millió lej	29 22,8%	18 26,5%	47 24,1%
Több mint 3 millió lej	30 23,6%	27 39,7%	57 29,2%
Összesen	129 100,0%	68 100,0%	197 100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

Van ugyan pozitív kapcsolat a földtulajdon nagysága és a gépi ellátottság között, de még a 10 ha-nál nagyobb birtokosok esetében is csak 56,7%-uk rendelkezik gépekkel. Egyébként egyik birtokkategóriában sincs kihasználva a géppark (18. táblázat).

18. TÁBLÁZAT

*Rendelkezik-e traktorral, kombájnnal vagy kaszálógéppel aszerint, hogy mennyi földdel rendelkezik a gazdaság
(Tractor, Harvester or Reaper in Peasant Farm by Its Land Property)*

Mezőgazdasági gépek	Mennyi földdel rendelkezik a gazdaság				Összesen
	<1 ha	1-5 ha	5-10 ha	>10 ha	
Nincs	27	43	46	13	129
	90,0%	72,9%	59,0%	43,3%	65,5%
Van	3	16	32	17	68
	10,0%	27,1%	41,0%	56,7%	34,5%
Összesen	30	59	78	30	197
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

Az a tény, hogy még a 10 ha feletti gazdaságok több mint harmada is a legalacsonyabb jövedelmű csoportba tartozik, a pénzjövedelem szükségességét jelzi, amire több magyarázat is adható (termékek csak kis részének értékesítése, a kihasználatlan földtulajdon, a jövedelem eltitkolása stb.). Az 1 ha alatti földtulajdonosok esetében, akik nem a vállalkozók csoportjába tartoznak, a fő jövedelmi forrást a különböző társadalmi juttatások jelentik (19. táblázat).

19. TÁBLÁZAT

*A család összjövedelme aszerint, hogy mennyi földdel rendelkezik a gazdaság
(Total Income of the Family by Its Land Property)*

A család összjövedelme	Mennyi földdel rendelkezik a gazdaság				Összesen
	<1 ha	1-5 ha	5-10 ha	>10 ha	
1,8 millió lejig	14	34	32	11	91
	48,3%	58,6%	41,0%	36,7%	46,7%
1,8-3 millió lej	4	12	24	7	47
	13,8%	20,7%	30,8%	23,3%	24,1%
Több mint 3 millió lej	11	12	22	12	57
	37,9%	20,7%	28,2%	40,0%	29,2%
Összesen	29	58	78	30	195
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: Kérdőívek 2001.

Ebből a nagyon vázlatos ismertetőből is világosan kitűnik, hogy nem ugyanaz a csoport birtokolja a földet, a tőkét (gépi felszerelést), a munkaerőt és a szakmai hozzáértést, nem is beszélve a vállalkozói mentalitásról. Ilyen körülmények között a tranzakciós költségek olyan nagyok, hogy hatékony mezőgazdasági termelésről egyelőre nem lehet beszélni. Ez természetesen nem zárja ki, hogy néhány gazdaságban adott a termelési eszközök összhangja, de általában nem ez a jellemző. Kitö-

rési lehetősége annak a néhány gazdaságnak van, ahol együtt található a nagyobb földtulajdon, a tőkeerő, a szakismeret, a kapcsolati háló; ezek lehetnek a fejlesztés mozgatórugói.

Egyéni és közösségi életmód, innovációs magatartás a kászoni kistérségben

A tanulmány második részében a hangsúlyt a kászoni emberek életmódjának megismerésére helyeztük, és ezt behatóbban vizsgáltuk, azaz nem csak a minta átlagában, hanem a jelzett csoportosítási ismérvek szerinti bontásban is. A következőkben az életmód néhány elemét vizsgáljuk részletesebben, azokat, amelyek a fejlesztés szempontjából fontosabbak. Azokat a kérdéseket, illetve válaszokat elemezzük, amelyek a helyi emberi erőforrásnak a fejlesztéshez való viszonyulását jelzik.

- 1) Vannak-e lakossági megtakarítások, és mire szánják ezeket, illetve valósítottak-e meg beruházásokat a háztartások az utóbbi 10 évben, és milyeneket?
- 2) Szükségesnek tartják-e a szakmai támogatást az eredményesebb gazdálkodáshoz, és milyen típusú segítséget igényelnek? Mennyire tartják szükségesnek az új ismeretek szerzését, és mi módon szerzik meg ezeket?
- 3) Részt vesznek-e a község társadalmi életében (istentiszteleteken, lakodalmakon, temetéseken, mulatságokon, falugyűléseken), és milyen a viszonyuk a községi előljárókkal (polgármester, pap, orvos), illetve a falubeliekkel szemben?
- 4) Milyen az együttműködés a háztartások között, és milyen fokú a szakmai érdekvédelmi szervezetekben való részvétel?

Az ezekre a kérdésekre adott válaszok tükrében próbáltunk meg néhány általános következtetést levonni a kászoni emberek élet- és gondolkodásmódjára vonatkozóan.

Megtakarítások, beruházások

A gazdasági mentalitás fontos eleme a megtakarítási hajlandóság. A megkérdezettek fele jelezte, hogy megtakarításokat tudnak elérni. Azok közül, akik most takarékoskodnak, elsősorban váratlan kiadásokra tesznek félre pénzt (betegség, haláleset stb.), a második helyen szerepel a családi ház felújítása, karbantartása, és csak a megtakarítók egyharmada gyűjt pénzt arra, hogy a jövőben a gazdaságát fejlessze. A gyermekek taníttatása a megtakarítást végzők egyötödénél szerepel megjelölt célként. Kevesebben gyűjtenek arra, hogy a gyermekeik útnak indítását (házasság, lakás) támogassák, vagy tartós fogyasztási cikkeket vásároljanak (3. ábra).

A megkérdezettek közül viszonylag nagy (43,7%) azoknak a részaránya, akik az elmúlt három évben hosszabb ideig anyagi gondokkal küzdöttek. A fő ok a váratlan kiadás volt (betegség, haláleset [21,8%]), illetve a gazdaságban támadtak gondjaik, pl. a kifizetések megkésése miatt. Kilábalást a nehézségből a háztartási kiadásokkal való takarékoskodás, vagy/és bizonyos javak eladása biztosított. Jellemző, hogy egyetlen család sem próbált bankkölcsönt felvenni.

3. ÁBRA

A takarékoskodás célja (válaszok száma)

(The Aim of Saving)

Forrás: Kérdőívek 2001.

Az elmúlt 10 év fejlesztéseire, valamint a következő 5 év terveire is rákérdeztünk. A mintában szereplő háztartások közel fele hajtott végre valamilyen fejlesztést a gazdaságában az elmúlt tíz évben. Legtöbben (62 család) épületet újítottak fel, 41 személy vásárolt gépet, 37-en az állatállományukat növelték. Egyetlenegy esetben történt meg, hogy valaki a saját forrás mellett állami támogatást és banki hitelt is igénybe vett.

A következő öt évben a megkérdezettek 36%-a tervez beruházást, ezek is ugyanazokat a fő irányokat követik: épület-felújítás (49 személy), gépvásárlás (28), állatállomány növelése (28). Néhányan technológiai fejlesztést (fejőgépvásárlást) terveznek (5), valamint istálló építését (6). Banki hitelt senki sem szándékozik felvenni, 5 személy számít állami támogatásra. Az elmúlt évek során 2 személy nyújtott be fejlesztési pályázatot egyikük nyert is támogatást épület-felújításra.

Azoktól, akik a következő években nem terveznek semmiféle beruházást, az okok felől is érdeklődtünk: legtöbbször (76 válaszadó) a jövedelemhiányt jelölte meg, mások (11 válaszadó) bizonytalannak látják a gazdaság jövőjét. Vannak, akik nem akarnak hitelt felvenni (9), és mindössze hatan jelezték, hogy a piaci bizonytalanság miatt nem mernek belevágni a beruházásba.

Ez után az átlagos kép után vizsgáljuk meg, milyen eltérések mutatkoznak az egyes csoportok között.

A fiatalabb háztartásokban nagyobb arányban takarékoskodnak (57,4%), és nagyobb a gazdaság fejlesztésére való törekvés (53,7%). Ez a cél az idősebbek esetében csak 12,2%-ot tesz ki. A fiatalabb családoknál jelentős a lakás felújítására

(55,6%), a gyermekek taníttatására (37%), tartós fogyasztási cikkek vásárlására (14,8%) való takarékoskodás, de már a fiatalabbaknál is viszonylag magas (48,1%-os) arányú a váratlan kiadásokra való felkészülés. A fiatalok közül is kevesen jelezték, hogy autóvásárlásra (3,7%), vagy utazásra (7,4%) gyűjtenek.

A családfő iskolázottsága szerint is eltér a takarékoskodási magatartás (4. ábra).

4. ÁBRA

A takarékoskodási magatartás a családfő iskolai végzettsége szerint (válaszok száma)
(Saving Behaviour by the Educational Level of Householder)

☐ Tud takarékoskodni	☐ Nem tud takarékoskodni
Közép- vagy felsőfokú végzettség; 18	9
Szakiskola; 26	19
Általános iskola; 39	43
Elemi iskola; 20	23

Forrás: Kérdőívek 2001.

Mindenekelőtt jóval nagyobb arányban takarékoskodnak a magasabban iskolázottak (66,7%, szemben az alacsonyabb végzettségűek 46,5%-ával). Ami még fontosabb, hogy a közép- vagy felsőfokú végzettségűek kétharmada elsődlegesen a gazdaság fejlesztésére eszközöl megtakarításokat. A váratlan kiadásokra való felkészülés, takarékoskodás 54%–72% között változik, tehát minden csoport számára fontos. A magasabb iskolázottsági csoportba tartozók céljai között a tartós fogyasztási cikkek megszerzése, gyermekeik taníttatása és az utazás fontosabb, mint a kevésbé iskolázottak csoportjaiban.

A foglalkozás szerinti csoportosításnál a magángazdálkodós háztartások kb. 50%-a rendelkezik megtakarítással, míg azok közül, amelyekben alkalmazott is van, 60,5%-nak van megtakarítása. A megtakarítás céljai is eltérőek: a magángazdálkodók esetében a fontossági sorrend: a gyermekek iskoláztatása, illetve útnak indítása (51,7%), a komfort növelése (48,3%), a gazdaság fejlesztése (44,8%) és egyebek (34,5%). Ezzel szemben azokban a háztartásokban, ahol alkalmazott is van, első helyen a komfort növelése szerepel (65,2%), másodikon pedig a gazdaság fejlesztése (52,2%).

Az összjövedelem szerint is szignifikáns eltérések vannak: a nagyobb jövedelmi kategóriákba tartozók közel kétharmada tud félretenni, de a szegényebbek 44%-a is takarékoskodik. A jobb módúak megtakarításai 63%-ban a komfort növelését célozzák, 54,3%-uk a gazdaság fejlesztésére is gyűjt, és viszonylag fontos cél a gye-

rekek iskoláztatására, útnak indítására való tartalékolás. Minél szegényebb valaki, annál nagyobb fontosságot tulajdonít a váratlan kiadásokra való felkészülésnek. Egyébként ez a tétel minden csoportnál fontos cél.

A gépi felszereltség függvényében vizsgálva a takarékosági magatartást, azt jelzik az adatok, hogy akiknek már van, azok inkább tudnak (és akarnak) takarékoskodni. A gépi felszereltség szempontjából tehetősebb csoport legnagyobb arányban a komfort növelés célját jelölte meg, majd a gyermekekbe való beruházás következik, azonos arányban az „egyebekre”, ami elsősorban a váratlan kiadásokat jelenti. A gazdaság fejlesztése, mint további cél az utolsó helyen áll, de így is 43,6% jelezte ebbéli szándékát. A gépi felszereléssel nem rendelkezők 28,1%-a jelezte takarékosága céljaként gazdasága fejlesztését.

A földtulajdon nagysága szerinti csoportokban arányosan nő a megtakarítást végzők aránya, így a 10 ha fölötti csoportban 60% jelezte, hogy megtakarít. A nagyobb földtulajdonosok is elsősorban a komfort növelésére fordítják megtakarításaikat, és kevesebb, mint 40% jelezte célként a gazdaság fejlesztését.

Mivel a megtakarítások nagyságrendjét nem ismerjük, feltételezhető, hogy a kevésbé tehető családoknál azért is jelezték kevesebben a fejlesztést, mint célt, mert erre a megtakarítások összege nem elégséges.

Ez a néhány felsorolt adat is jól jelzi a nagyfokú kockázatkerülő magatartást, valamint azt, hogy a közeljövőben is inkább presztízs-beruházásokat céloznak meg. A beruházók érdeklődésének homlokterében nem elsősorban a termelés szakosítása, a termék feldolgozása vagy a piacra jutás lehetőségeinek javítása, szervezése áll. Ez a tény azzal magyarázható, hogy a megkérdezettek nagy részének nincs a fejlesztéshez szükséges saját anyagi forrása, azaz reális lehetősége a megfelelő beruházások megvalósításához. Vannak olyanok, akiknél nem az anyagi háttér képezi a szűk keresztmetszetet, hanem a piacgazdaságba való bekapcsolódáshoz szükséges tudás, információ, kockázatvállaló magatartás stb. A felmérésből egyértelműen kitűnik, hogy az átlagos kászoni a jövőben jobban akar élni, és a váratlan kiadásokra is felkészül, ezért takarékoskodik, de nem fejleszt. Ha vesz is traktort, akkor vagy használtat, vagy ha újat is vesz, de hazai gyártásút, ami olcsóbb vagy éppen támogatott, viszont ez falja a gáz- és kenőolajat, javítási igénye nagy, működése bizonytalan, tehát eleve drágábban termel. A fejlesztésben azért is óvatosak, mert a nagyobb beruházások csak növekvő jövedelemből valósíthatók meg, aminek bevallása nagyobb adófizetési kötelezettséget jelentene, márpedig ezt nem akarják vállalni. A valóságos innovatív fejlesztésnek nyomát sem találtuk, ha csak a nemrég beindult teleházat nem tekintjük annak. Ez viszont nem a háztartások megtakarításaiból, azok fejlesztési szándékából származik, hanem a fiatal kistérségi menedzser pályázatai alapján szerzett magyarországi közpénzekből. Egyébként jellemző, hogy most arról folyik a helyiek vitája, amelyben a pap a hangadó, hogy az a terem, ahol a teleház működik, arra szükséges, hogy lakodalmak idején a süteményeket tárolják, és a teleházat fel kell számolni.

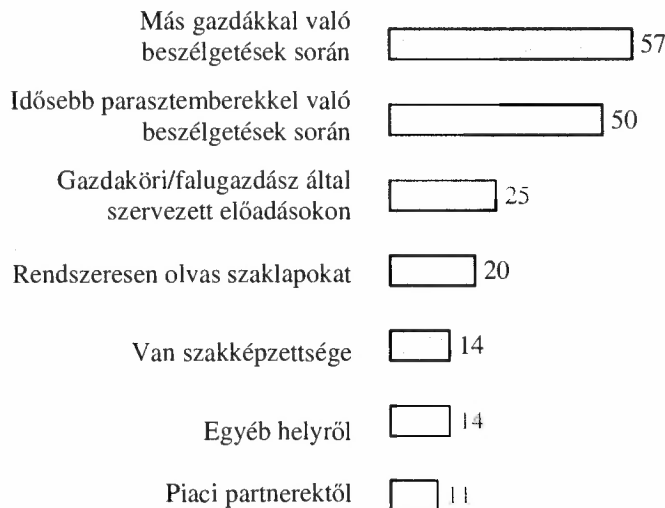
A szakmai tudás és támogatás megítélése

Elgondolkoztató tény, hogy az új gazdálkodási ismeretek szerzésével és a továbbképzéssel kapcsolatos kérdéseinkre 122 személy, azaz a megkérdezettek 62%-a azt válaszolta, hogy nem tartja szükségesnek új ismeretek szerzését. Az a 38,1%-nyi válaszadó, aki nem zárkózik el tudása bővítésétől, főleg más gazdálkodókkal, idősebb parasztemberekkel való beszélgetés útján próbál új ismeretekhez jutni. A gazdasági tevékenységekben ma azok az 55 és 75 év közötti gazdák diktálnak modelleket, akik a hagyományos kisparaszti gazdálkodás idején szocializálódtak. Következésképpen 1990 után a termelési folyamatban az a tudáskészlet mobilizálódott, amelyet a hagyományos családi gazdálkodás keretében sajátítottak el fél évszázadal ezelőtt.

Feleannyian jelezték, hogy részt vesznek gazdaköri előadásokon, vagy hogy rendszeresen olvasnak szaklapokat. Mindössze 14 személy állította, hogy szakirányú képzettséget kíván szerezni, és csak 11-en tekintették ismeretforrásnak a piaci partnerektől kapható információkat (5. ábra).

5. ÁBRA

Hogyan szerzi be szakismereteit (The Sources of Professional Knowledge)

Forrás: Kérdőívek 2001.

Arra a kérdésre, hogy milyen szakmai támogatásra lenne szüksége az eredményesebb gazdálkodáshoz, 147-en, azaz a minta 75%-a válaszolta, hogy nincs szüksége szakmai támogatásra. Az az 50 személy, aki mégis elfogadna támogatást, a következőt igényelné: 32-en arra vonatkozóan szeretnének információkat kapni, hogy mit érdemes termelni, 16-an piaci információkat kérnének, tizen pályázatírásban várnak

segítséget, és mindössze öt ember jelezte, hogy érdekelné, mi várható az uniós csatlakozás után. Ma Romániában kialakított szaktanácsadási hálózat működik. Azok, akikre legjobban ráférne, semmiféle szaktanácsot nem igényelnek, még ingyen sem, hát ha még fizetni is kellene érte! Valójában nem is nagyon tudna mit kezdeni a szaktanáccsal, hisz a gazdálkodás korszerűsítése pótlólagos ráfordításokat, tehát a termelésbe való beruházást igényel. Még az is ózdkodik ettől, akinek volna erre anyagi fedezete, mert a növekvő termelés értékesítési gondokat és nagyobb adófizetési, járulékfizetési kötelezettségeket jelentene, amit igyekeznek elkerülni.

Ha arra is odafigyelünk, hogy a megkérdezettek 43%-a sohase olvas könyvet és 29%-a újságot sem, akkor kikerekedik a kép a humán tőke általános szellemi, szakmai színvonaláról, arról, hogy mennyire érték ezen a tájon a tudás, a szakértelem. Ezek a válaszok úgy is értékelhetők, hogy itt önbizalomból nincs hiány, ami részben pozitívum, de ha a fejlesztési lehetőségek szempontjából közelítünk a kérdéshez, akkor már egyértelmű, hogy a fejlesztés folyamatát a humán tőkével kell kezdeni. Természetesen találkoztunk művelt, olvasott emberekkel is, de nem ez az általános kép alakult ki a felmérés eredményeként.

Az új ismeretek szerzésének szükségességével kapcsolatos kérdésre igennel válaszolt a fiatalabb családoknak kb. 43%-a, míg az idősebbeknek csak 34%-a. Érdekes, hogy a legfeljebb elemi iskolát végzettek 44%-a mondott igent, míg a közép- vagy felsőfokú képzettségűeknek csupán harmada. A foglalkozás szerint nincs jelentős különbség, a magángazdálkodók és az alkalmazottak is 36%–40% közötti arányban mondtak igent. A gépparkkal rendelkezők 47%-ban igényeltek új ismereteket, szemben a géppel nem rendelkezők csoportjával, ahol az arány 33%-os volt. A jövedelmi szinttel, illetve a birtoknagysággal nött az új ismeretek megszerzésének igénye is, 46%-ig a 3 milliós havi jövedelemnél több, illetve 50%-ig a 10 ha-nál nagyobb földtulajdonnal rendelkezők esetében. Jellemző, hogy minden csoportnál az új ismereteket más gazdákkal, idős parasztemberekkel való beszélgetések során vélik elsajátíthatónak, ami jól mutatja a múlt, és nem a jövő felé fordulást. Ilyen körülmények között innovatív hozzáállásról nem beszélhetünk, és a versenyképeség fogalma is ismeretlen a legtöbb kászoni ember számára.

Együttműködési készség, szervezettség

A fejlesztési programok kidolgozásának és végrehajtásának egyik lényeges feltétele, hogy szervezeten együttműködjenek a résztvevők. Az összeállított kérdőív több kérdése is választ keresett arra, hogy milyen az emberek közötti együttműködési készség. Előbb a minta egészére vonatkozóan fogalmaztuk meg a következtéseinket, majd a jelzett csoportosítási ismervek szerinti elemzést végeztük el.

A gépi szolgáltatások, kölcsön gépek használata terén viszonylag jó az együttműködés: Gyakori a kölcsönös kiegészítés a rokonok, szomszédok között, és a gépi és kézi munka ellentételezése. A túlnyomó többség gépi bémunkával műveli a földjét, de számlát itt senki nem készít, tehát a piacosodás még nem jellemző. Egyébként a

régi géppark működtetése annyira alacsony jövedelmezőségű, hogy abból adóra, járulékfizetésre nem is jutna.

A kalákarendszer is működik: azok, akik idegen munkaerőt alkalmaznak, 71%-ban kaláka formában szervezik a munkát. A megkérdezettek 83%-a jelezte, hogy alkalmas, sőt rendszeresen besegít rokonnak, szomszédnak. Piaci értelemben vett bér-munka, társadalmi járulékok fizetése nem jellemző, ez előre vetíti a jövőbeli szociális gondokat. Érdekes jelenség, hogy ezen a vidéken is nehéz napszámost találni a nehezebb mezőgazdasági munkákhoz. A gazdák, még ha csak részidős elfoglaltságuk is van, nem vállalnak napszámot, még akkor sem, ha jól megfizetnék, mert ez nem egyeztethető össze az önálló gazda státusával. A roma lakosság nagy részét nem tekintik megbízhatónak, és fizikai erőnlétük sem olyan, hogy naphosszat kaszálni tudnának. Különösen keresett a fa feldolgozásában járatos ember, de „jó szakember, aki reggel 10-kor még nem részeg, nem található”, mondta az egyik, faipari vállalkozó interjúalanyunk.

A megkérdezettek 56%-a együttműködik más gazdálkodókkal, igaz, hogy ez jó-részt a munkával való kisegítésre korlátozódik. Elenyészően kevés azok száma, akik más területen is együtt tudnának működni, például a termékek közös értékesítése, feldolgozása, a termeléshez szükséges dolgok beszerzése terén, ami a fejlett országokban a szövetkezés fő területeit jelenti. A gyenge együttműködési készségre álljon itt két példa: a malom és a kenyérsütőde tulajdonosai képtelenek szót érteni, bár a két épület közvetlen szomszédságban van; két vállalkozó is tervezi tejfeldolgozó létesítését, anélkül, hogy erről külön-külön tudnának stb.

A termelők összefogását többen ellenzik (105), mint ahányan támogatják (92). A fiatalabb gazdák és az iskolázottabbak már felismerték az összefogás, együttműködés szükségességét. Azokban a háztartásokban, amelyekben magángazdálkodó is van, a megkérdezettek 53%-a szükségesnek tartja a termelők szövetkezését, bár egyelőre csak 49%-uk működik együtt más gazdákkal. Az alkalmazottak, akik csak részidőben gazdálkodnak, 55%-ban válaszoltak igennel a termelők szövetkezésére vonatkozó kérdésünkre, és 62%-uk együttműködik más gazdákkal. A magasabb jövedelmi csoportba tartozók nagyobb hányada (54%-a) tartja szükségesnek a szövetkezést, mint a kisebb jövedelműek (42%), viszont a jelenlegi együttműködésben fordított a helyzet. A gépellátottság szerint kisebb arányban hívei a szövetkezésnek azok, akiknek vannak gépei (38%), mint azok, akiknek nincsenek (51%). Az együttműködők aránya mindkét csoportban közel azonos, 56% körüli. A több földdel rendelkezők 37%-a, míg az 1 ha alatti területtel rendelkezők 75%-a tartja szükségesnek a szövetkezést. Az 5–10 ha-os gazdák nagyobb arányban működnek együtt (63%), míg a 10 ha fölöttiek csoportjában csak 40% jelezte, hogy együttműködik más gazdákkal.

Ha csak ezeket az arányokat nézzük, akár bizakodóak is lehetnénk. A beszélgetésekből viszont kitűnt, hogy nem csak a kölcsönös bizalmatlanság gátolja a szövetkezetesítést, de az embereknek fogalmuk sincs, hogyan működnek ma a világban az értékesítési szövetkezetek. A szövetkezetekre vonatkozó ismeretek hiányát pótolni lehetne, de addig, amíg az agrárszakember és maga a „szövetkezet” szó sokak sze-

mében vörös posztó, és a „komcsizás” máig is, még a szószékről is folyik, addig ésszerű szerveződésről nem lehet beszélni. Az is tény, hogy jó szövetkezetet csak erős gazdaságok képesek létrehozni, akik képesek befektetni szövetkezeti üzlet-részbe, ilyen pedig kevés van Kászomban, és még kevesebben vannak, akik akarják is az összefogást. Az is akadályt jelent, hogy a termelők nem akarnak a fekete, illetve a szürke gazdaságból kilépni, nem akarnak vételi számlára értékesíteni, hanem mindenféle papír nélkül. Márpedig az Európai Unióban egyre szigorúbb szabály, hogy az élelmiszertermékek útját pontosan nyomon lehessen követni, egészen a fogyasztóig, tehát a jövőben a „rejtőzködés” nem tartható fent. Abban sem hajlandók egymással szót érteni, hogy egy bizonyos ár alatt nem vesztegetik el a termést, így teljesen ki vannak szolgáltatva a felvásárlóknak.

A kászoniak egyik jelentős gyengesége a szervezethez hiánya: a megkérdezettek 6,1%-a tagja a gazdakörnek, 2,5%-a a termék szerinti csoportosulásoknak, tehát a mintabeli lakosságnak összesen 8,6%-a vesz részt valamilyen szakmai érdekképviseleti szervezetben. Az idősebbek, a kevésbé iskolázottak, a kisebb jövedelemmel rendelkezők, a gépekkel jobban felszereltek, valamint a 10 ha-t meghaladó földtulajdonosok aránya az átlagnál valamivel nagyobb az érdekvédelmi szervezetekben, ahol egyébként a mintánkban összesen 17 tagot jegyezhetünk fel a 197-ből.

Ami az emberek közötti kapcsolatokat illeti, azok a válaszok alapján jónak ítélték. A megkérdezettek 95,4%-a jónak vagy nagyon jónak tartja a tözsomszédjával való kapcsolatát, 92% általában jó kapcsolatot tart a falubeliekkel, 81% elégedett az orvossal, 79%-uk a pappal, és a válaszadók 59,4%-a jó viszonyban van a polgármesterrel is. A csoportok szintjén sincs lényeges eltérés.

Pozitívum, hogy van a községben egy kis számú, de jól képzett és tenni akaró hangadó csoport, amelyikre számítani lehet a fejlesztési programok kidolgozásánál és végrehajtásánál. Sajnos közöttük is sok az ellentét, ami csökkenti a hatékonyságukat. A jövőben szükség lenne az önkormányzat, a vállalkozók, a civil szervezetek, a hangadó egyéniségek szorosabb együttműködésére, jobb szervezethez, de egyelőre ez nehézségekbe ütközik, mert vannak, akik egy személyes „messiás” szerepében tetszelegnek.

A helyi társadalmi kapcsolatok jellemzése

A kászoni emberek társadalmi kapcsolatai szűk körűek, a legmindennapibb társadalmi kapcsolatforma a szomszédolás. A rokonlátogatás, a családi ünnepek, események teszik színesebbé az életüket. A megkérdezettek 33%-a napi újságolvasó, 10%-uk naponta könyvet is olvas. Közel 43% vallotta, hogy sohasem olvas könyvet, 30% újságot, folyóiratot sem. A válaszadók közel fele (47%) még belföldön sem utazott, döntő többségük (81%) sohasem járt külföldön. A legtöbb itt lakó életéből gyakorlatilag hiányzik a kulturális és sporteseményeken való részvétel: színház, mozi, hangverseny, múzeum, sportmérkőzés stb.

Temetésre rendszeresen eljárnak (97,5%), lakodalmakon és istentiszteleteken kb. 84%-uk vesz részt, a falugyűlésekre 63% megy el, míg a mulatságokon való részvételi arány 44%-os.

A közeli városokba, Kézdivásárhelyre és Csíkszeredába a kászoni megkérdezettek 2%-a jár naponta, 12%-uk hetente egyszer vagy többször, 36% havonta, a többiek ritkán és 7,6%-uk sohasem volt a közeli városokban sem.

A fiatalabb családok nagyobb arányban vesznek részt a mulatságokon, lakodalmakon, sőt a falugyűléseken is. Ők mozgékonyabbak, sokkal gyakrabban utaznak a közeli városokba, és jók a kapcsolataik a községi személyiségekkel, a falubeliekkel.

Az iskolai végzettség szerint képzett csoportokban a magasabb végzettségűek a legaktívabbak, náluk 74%-os a részvétel a mulatságokon is, meg a falugyűléseken is. A megyeközpontba egyharmaduk legalább hetente jár, több mint fele legalább havonta. Mindenkiel jó a viszonyuk.

A többi ismérv szerint képzett csoportok esetében sincsenek jelentős eltérések a helyi társadalmi eseményeken való részvétel szerint, és a másokkal való viszonyt illetően.

Általános következtetések

A kistérség szintjén felmerülő problémák megoldásában a helyi humán erőforrás képzettsége, szervezettsége, együttműködése mindenképpen döntően fontos tényező. E tanulmány célja az, hogy a különböző ismérvek szerint alkotott csoportokra lebontva is felismerjük a tennivalókat a humán erőforrás fejlesztése terén, másrészt meg az, hogy a helyi fejlesztési kezdeményezések támogatóit megismerjük.

A vizsgálat során megfogalmaztuk a beható elemzés részletes következtetéseit; végezetül csak néhány általános elvet fogalmazunk meg a kászoni humán erőforrás problematikájával kapcsolatban:

- A község gazdasági marginalizálódása egyrészt oka a humán tőke viszonylagos elértéktelenedésének, de másrészt okozata is;
- A humán erőforrás szakmai képzettsége megfelelt az országos építkezéseken való részvételre, a közeli városok üzemének kevésbé igényes munkahelyein, a helyi termelési és fogyasztói szövetkezetekben, de a versenyképességen alapuló piaccgazdaságban a helyi aktív lakosságnak csak egy része képes helytállni;
- A mezőgazdaságban való foglalkoztatás csak azoknak a gazdaságoknak jelenthet hosszú távú megoldást, ahol biztosított az alapvető termelő eszközök összhangja, azaz a nagyobb földtulajdon mellett megfelelő gépparkkal is rendelkeznek, van piacon értékesíthető termékük, ami a pénzügyi likviditásukat fenntartja, és főleg van szakmailag képzett, viszonylag fiatal munkaerő a háztartásban, aki tudatosan vállalja a mezőgazdasági termelés kockázatát. A mezőgazdaság a legtöbb lakosnak csak kiegészítő jövedelmet biztosíthat, tehát új munkahelyek teremtésére van szükség;
- A vállalkozók számára csak úgy jelenthet vonzáskörzetet Kászón, ha nemcsak olcsó raktárépületeket találnak itt, hanem megfelelő számú és szakmát tudó

munkavállalót is, akiknek a munkafegyelme is megfelelő. A humán tőke milyensége akadálya vagy mozgatója lehet a munkahely-teremtésnek;

- Reális gond, hogy az alkalmazkodásra képtelen lakosság részaránya növekszik, ezt a tendenciát kell megállítani és megfordítani. Ehhez a fiatalok megfelelő képzése, illetve a szociális háló és a helyi kohézió erősítése szükséges;
- Reális veszély az alacsony képzettségi fok újratermelődése a fiatalok körében, ami akadályozza a munkaerőpiacra való bejutásukat. Fontos az itt élő fiatalok tudás- és műveltségi szintjének növelése, hogy egyrészt át tudják venni a modern, innovatív tudást, képesek legyenek befogadni az újdonságokat, másrészt hatékonyan tudjanak közreműködni a hagyományok megőrzésében. Az információhoz való hozzáférés biztosítása elsődleges feltétele a fejlődésnek. Nemcsak hiba, de egyenesen bűn volna a teleházi foglalkozások beszüntetése.
- A civil szerveződések gyengék, a közösségi kohézió alacsony szintű, ennek fokozása nélkül kevés esély van a fejlesztési programokba való bekapcsolódásra.

Kászon számára stratégiai cél a térség gazdasági és társadalmi hanyatlásának megállítása, és ennek útja a humán erőforrás fejlesztésén át vezet.

Irodalom

- A magyar korona országainak 1900 évi népszámlálása.* (1902) Első rész. A népesség leírása községként. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 1.kötet. M.Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Csanády A. (szerk.) (2001) *A Homoród-vidéki falvak gazdasági viszonyairól.* Munkafüzetek, 81. MTA Politikai Tudományok Intézete. Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest.
- Dezvoltarea rurală în România. Carta verde.* (1998) Ministerul Agriculturii și Alimentației. PHARE RO 9505-04-03, 1998, București.
- Kun I. (2002) A láthatatlan magyarok. – *Mozgó Világ.* 8. 87–104. o.
- Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie, 1992.* (1992) Comisia Națională de Statistică, București.
- Vincze M. (2002) *Vidéki helyzetelemzés. Kászoni esettanulmány.* Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda.